

УДК: 37.015.3:159.944.4

© Шкарупа Я.С., 2011 р.

Я.С. Шкарупа
Національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Луганськ

СМИСЛОВИЙ ВИБІР У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття розглядає різні теоретичні підходи до аналізу смислового вибору у професійному самовизначенні майбутніх практичних психологів.

Ключові слова: смисловий вибір, професійне самовизначення, практичні психологи.

Я.С.Шкарупа

СМЫСЛОВОЙ ВЫБОР В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ САМООПРЕДЕЛЕНИИ БУДУЩИХ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ

Статья рассматривает разные теоретические подходы к анализу смыслового выбора в профессиональном самоопределении будущих практических психологов.

Ключевые слова: Смысловой выбор, профессиональное самоопределение, практические психологи.

Ya.S.Shkarupa

SEMANTIC CHOICE IN PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF THE FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS

The article examines the different theoretical going near the analysis of semantic choice in professional self-determination of future practical psychologists.

Key words: the Semantic choice, professional self-determination, practical psychologists.

Постановка проблеми. Професійне самовизначення – істотна сторона процесу розвитку особистості, як фахівця, тому актуальність дослідження смислового вибору, як чинника професійного самовизначення майбутніх практичних психологів обумовлена, перш за все, соціальною значущістю діяльності практичного психолога, яка орієнтована на допомогу іншим людям у рішенні найскладніших життєвих ситуацій, по-друге, незавершеність професійного самовизначення, у багатьох випадках є причиною недостатньої задоволеності частини людей своєю професією і зниження ефективності діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості смислового вибору як чинника професійного самовизначення майбутніх практичних психологів і розробити психологічну

модель процесу формування ефективного професійного самовизначення.

Об'єкт дослідження: процес професійного самовизначення майбутніх практичних психологів.

Предмет дослідження: особливості смислового вибору як чинника професійного самовизначення майбутніх практичних психологів.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Професійне самовизначення – це найважливіший етап соціалізації особистості; це – процес самостійного і усвідомленого знаходження сенсів професійної діяльності і всієї життєдіяльності, а також знаходження сенсу в самому процесі самовизначення. Серед етапів професійного розвитку етап вибору професії має найбільше значення, адже від правильного вибору професії багато в чому залежить успішність і продуктивність професійної діяльності, реалізації особистих потенціалів.

Вибір професії – один з найважливіших виборів, що без перебільшення визначає життєвий шлях людини, тому питання про наукове розуміння процесу вибору професії набуває великого значення й актуальності. Ефективному професійному самовизначенню практичного психолога сприяє усвідомлення ним цінностей і сенсу свого професійного вибору, професійної діяльності, її значення для самого себе й ролі в суспільній системі виробничих відносин. В перше питання, пов'язані з професійним вибором, в психологічній науці були поставлені Ф. Парсонсом і вивчалися в рамках діагностичного підходу до професійного самовизначення.

Важливий вплив на розвиток теорії і практики професійного самовизначення зробили роботи представників гуманістичного напрямку (А. Маслоу, В. Франкла, К. Роджерса, та ін.). Для аналізу проблеми взаємозв'язку професійного самовизначення і сприйняття подій власного життєвого шляху особливий інтерес представляють ідеї стадіального підходу до професійного самовизначення (Д. Сьюпер, Е. Гинцберг, Е. Клімов та ін.) Важливе значення для вивчення професійного самовизначення і сприйняття подій власного життєвого шляху в ранньому юнацькому віці мають роботи Л. Божовіч, М.Гинзбурга,

Е. Головахи, що розглядають професійне самовизначення старшокласників як складову особового самовизначення. Для практики професійного самовизначення істотний інтерес представляють ідеї діяльнісного підходу, що розробляються в роботах А. Кроника, М. Розіна, Р. Ахмерова та ін.

Існує багато психологічних досліджень присвячених ситуації вибору професії. Найбільш розробленою областю вивчення вибору є проблема прийняття рішень. Велике значення для теоретичного аналізу професійного самовизначення зіграла концепція В. Полякова, С. Чистякової, яка розглядає професійне самовизначення як багатовимірний і багатоступеневий процес, який в межах соціально-психологічного підходу можна розглядати як процес поетапного прийняття рішень і тому необхідно чітко визначити сутність саме акту прийняття рішення як найважливішого елементу процесу професійного самовизначення [1]. Н. Наумова розглядає особистісний або екзистенціальний вибір, що знайшло розгорнену концептуалізацію в теорії цілеспрямованої поведінки [2]. Д. Леонт'єв та Н. Пилипко розглянули вибір з позиції діяльнісного підходу, визначаючи вибір як складно організовану діяльність, що має свою мотивацію і операціональну структуру. Ця діяльність ґрунтується на усвідомленні й осмисленні різних сторін і граней наявних альтернатив, розширенні й упорядкуванні системи суб'єктивних конструктів [3].

При самовизначенні основою може стати синтез, точка перетину концепцій суб'єктності й вибору. Одним з яскравих прикладів подібного перетину в контексті суб'єктного буття людини є ситуація професійного самовизначення. Д. Леонт'єв виділяє декілька моделей вибору: простий, смисловий і екзистенціальний. Класифікація актів вибору запропонована ним на підставі двох ознак: 1) всі можливі альтернативи; 2) критерії для їх порівняння. Сенс вибору полягає у визначенні оптимального шляху здійснення діяльності, спрямованої на досягнення певного результату. Як вказує автор, найбільш поширений підхід, що описує процеси простого вибору, розроблений в різних варіантах теорії прийняття рішення. Вибір професії – це найскладніший різновид вибору; ми зустрічаємося з ним тоді, коли критерії для порівняння альтернатив не визначені спочатку, і

особистості самій належить їх конструювати. Суб'єкт мусить знайти загальні підстави для зіставлення якісно різних альтернатив і сформулювати критерії оцінки різних альтернатив, відносно яких альтернативи набувають того або іншого сенсу. Цей різновид вибору автор називає смисловим вибором [4].

Зокрема, Н. Пряжніков вважає, що сутністю професійного самовизначення є самостійне і усвідомлене знаходження сенсів професійної діяльності і життєдіяльності в цілому [5]. Д. Сьюпер розглядає вибір професії, як подію, а сам процес професійного самовизначення – як низку виборів, що постійно чергуються. Вибір професії він розуміє як процес, що є однією з фаз професійного розвитку. В основі цього процесу лежить Я - концепція особистості як відносно цілісне утворення, що постійно змінюється в міру дорослішання людини [6]. К. Абульханова-Славська центральним моментом самовизначення розглядає самодетермінацію, власну активність, усвідомлене прагнення зайняти певну позицію. Самовизначення – це усвідомлення особистістю своєї позиції, яка формується в середині координат системи відносин [7].

На думку Є. Клімова, "професійне самовизначення, що розуміється як один з важливих проявів суб'єкта діяльності, може розглядатися на двох взаємозв'язаних рівнях: гностичному (у формі трансформації самосвідомості) і практичному (у формі реальної зміни соціального статусу, місця людини в системі між особових стосунків)" [8].

М. Гінзбург розглядає проблему самовизначення з точки зору тимчасової перспективи. На його думку, успішне самовизначення характеризується:

1) наявністю компонентів психологічного сьогодення, що виконують функцію саморозвитку (самопізнання і самореалізації) і що включають сформоване ціннісно-смісловне ядро (широкий спектр особове значимих позитивних цінностей), переживання свідомості власному життю, екзистенціальну орієнтацію – самореалізацію, яка повинна носити творчий характер, мати широкий діапазон областей;

2) наявністю компонентів психологічного майбутнього, що забезпечують смислову і тимчасову перспективу і що включають особове проектування себе в

майбутнє. Вибір професії (його стійкість визначеність на конкретній професії, наявність професійних вимог до професії) істотним чином характеризує смислове майбутнє і успішність самовизначення в юнацькому віці. Автор пише про включення професійного самовизначення в особове, зв'язуючи ціннісно-сміслові і просторово-часові аспекти, виводить нас на проблему майбутнього, уявлення про яке не можливе без побудови життєвого плану [9].

Отже, ґрутуючись на ретельному аналізі вищенаведеного матеріалу, можна зробити наступні **висновки**:

Докладний аналіз показує, що існують психологічні дослідження, що розглядають психологічні фактори, механізми професійного вибору, мотивацію вибору професії, внутрішню діяльність вибору в ситуації професійного самовизначення та інші. Але недостатня вивченість смислового вибору у професійному самовизначенні майбутніх практичних психологів призводить до того, що процес професіоналізації і особистісне зростання залишається спонтанним і некерованим, що позначається на ефективності професійної діяльності і створює різні проблеми в адаптації психолога до професійної діяльності. Тому такі аспекти проблеми, як прийняття й осмислення свого професійного вибору вимагають додаткового дослідження.

Перспективи подальших розробок. Буде розроблено психологічну модель процесу формування ефективного професійного самовизначення майбутніх практичних психологів; подальшого розвитку набудуть наукові уявлення про сутність і зміст смислового вибору, як чинника професійного самовизначення майбутніх практичних психологів; буде удосконалено критерії визначення смислового вибору та методологічні підходи до розробки комплексного психологічного супроводу з метою підвищення рівня ефективного професійного самовизначення майбутніх практичних психологів. Результати дослідження можуть бути використані у процесі профорієнтаційної діяльності психологами шкільних навчальних закладів, у практиці професійного навчання практичних психологів у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації як практичний

матеріал для ефективного професійного самовизначення майбутніх практичних психологів.

Список літератури

1. Концепция профессионального самоопределения молодежи / В.А. Поляков, С.Н. Чистякова и др. // Педагогика. – 1993. – № 5. – С. 3-14.
2. Наумова Н.Ф. Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения. – М.: Наука, 1988. – 200 с.
3. Леонтьев Д.А., Пилипко Н.В. Выбор как деятельность: личностные детерминанты и возможности формирования // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 97-110.
2. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
3. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.: Изд-во "Институт практической психологии".- Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 256 с.
4. Михайлов И.В. Проблема профессиональной зрелости в трудах Д.Е. Сьюпера // Вопросы психологии. – 1975. – №5. – С. 110-122.
5. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности // Психология и образ жизни. – М.:Наука, 2001. – С. 137-145.
6. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения // Вопросы психологии. – 1999. – №3. – С. 43-52.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения – Ростов н/Дону: Изд-во "Феникс", 2003 – 512 с.